

Invasiva främmande arter och grön infrastruktur

Framtagen 2020-10-21

Innehåll

INLEDNING	3
BAKGRUND TILL ARBETET MED INVASIVA FRÄMMANDE ARTER	4
EU:s förordning om invasiva främmande arter	5
Svensk lagstiftning	5
Metoder för bekämpning av invasiva främmande växter	5
SPRIDNINGSVÄGAR FÖR INVASIVA FRÄMMANDE ARTER MED UTGÅNGSPUNKT I GRÖN INFRASTRUKTUR	6
Avgränsning	6
Egenspridning	6
Spridning via maskiner eller annan utrustning	8
Spridning under transport	8
Anlagd vattenförbindelse	9

Inledning

Arbetet med grön infrastruktur syftar till att bevara eller uppnå ekologisk funktionella nätverk av livsmiljöer i hela landskapet vilket gynnar många arter, även invasiva främmande arter (IAS). Invasiva främmande arter räknas som ett av de största hoten mot biologisk mångfald eftersom de har stor konkurrensförmåga och tränger undan inhemska arter.

Invasiva främmande arter är enligt konventionen om biologisk mångfald (CBD) och plattformen för biologisk mångfald (IPBES) ett av de allra största hoten mot biologisk mångfald, både globalt och lokalt. Myndigheter, kommuner och fastighetsägare har ansvar för och en skyldighet att begränsa spridningen av invasiva främmande arter i Sverige. Genom att arbeta med ett landskapsperspektiv kan insatserna riktas till de delar av landskapet där de gör störst ekologisk och ekonomisk nytta. De landskapsanalyser och annan kunskap som länsstyrelserna har tagit fram inom ramen för arbetet med grön infrastruktur kan komma till användning i det här sammanhanget.

Denna text tar upp hur risker med invasiva främmande arter med spridning i naturen kan hanteras inom arbetet med grön infrastruktur och fokuserar främst på invasiva växtarter. Texten riktar sig till myndigheter, kommuner, fastighetsägare och entreprenörer. Mer information om invasiva främmande arter finns att läsa på Naturvårdsverkets webbplats¹ och Havs- och vattenmyndighetens webbplats².

¹ <https://www.naturvardsverket.se/Amnen/Invasiva-frammande-arter/>

² <https://www.havochvatten.se/hav/fiske--fritid/arter/frammande-arter/frammande-arter.html>

Bakgrund till arbetet med invasiva främmande arter

EU:s förordning om invasiva främmande arter

Invasiva främmande arter regleras i EU sedan år 2015 i EU-förordning nr. 1143/2014. EU-förordningen beskriver bland annat de övergripande förbuden som gäller hela EU samt hur medlemsländerna på olika sätt ska förebygga introduktion och begränsa spridning av invasiva främmande arter. EU-förordningen har en förteckning över arter som är förbjudna i hela EU, för närvarande 66 stycken. Dessa får inte föras in i EU, innehas, tillåtas växa, odlas, födas upp, transporteras, säljas, överlåtas eller släppas ut i miljön.

Enligt EU-förordningen har fastighetsägare med rådighet över sin mark skyldighet att ta bort de arter som är förbjudna. Länsstyrelserna kan därmed vid behov förelägga om sådana åtgärder, eller se till att åtgärden utförs på annans mark. I länsstyrelsernas åtgärdsarbete mot invasiva främmande arter prioriteras till att börja med EU-listade arter inom skyddade områden och annan statlig mark.

Svensk lagstiftning

I tillägg till EU:s förteckningen finns möjlighet att skapa nationella listor över arter som är problematiska i det egna landet, men som av olika skäl inte behöver förbjudas i hela EU. Sverige har ännu ingen sådan nationell förteckning, men arbetet med att färdigställa den pågår.

Den svenska förordningen (2018:1939) om invasiva främmande arter beskriver ansvarsfördelningen inom landet. Där framgår bland annat att Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten har övergripande ansvar, att Tullen och Jordbruksverket ansvarar för importkontroller och att länsstyrelserna har tillsynsansvar samt ansvar för åtgärder mot invasiva främmande arter på statens mark.

Metoder för bekämpning av invasiva främmande växter

Naturvårdsverket har tagit fram en sammanställning av metoder som innehåller exempel på metoder för utrotning och spridningsbegränsning av invasiva främmande arter. Sammanställningen innehåller kortfattade instruktioner för hur metoderna ska utföras, men slutligt val av metod

behöver ofta avgöras utifrån det enskilda fallet. Sammanställningen finns att läsa på Naturvårdsverkets hemsida³.

³ <https://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/vagledning/artskydd/ias/metodkatalog-vaxter.pdf>

Spridningsvägar för invasiva främmande arter med utgångspunkt i grön infrastruktur

Avgränsning

De olika spridningsvägarna för invasiva främmande arter finns att läsa om i Naturvårdsverkets och Havs- och vattenmyndighetens EU-rapport Handlingsplan mot spridningsvägar för invasiva främmande arter⁴. Där redovisas tre huvudkategorier av spridningsvägar:

1. med startpunkt utanför Sverige – till exempel transport av fripassagerare i barlastvatten
2. med startpunkt i innesluten användning i Sverige – till exempel förvildning av invasiva främmande arter från trädgårdar och parker
3. med startpunkt i naturmiljön i Sverige – till exempel egenspridning

Många invasiva främmande arter som har spridit sig i Sveriges naturmiljö har sitt ursprung från punkt ett och punkt två ovan. Av dessa tre kategorier är dock punkt tre av störst betydelse för arbetet med grön infrastruktur, vilket är fokus för denna text. Nedan följer en sammanställning av spridningsvägar med startpunkt i naturmiljön av betydelse för arbetet med grön infrastruktur.

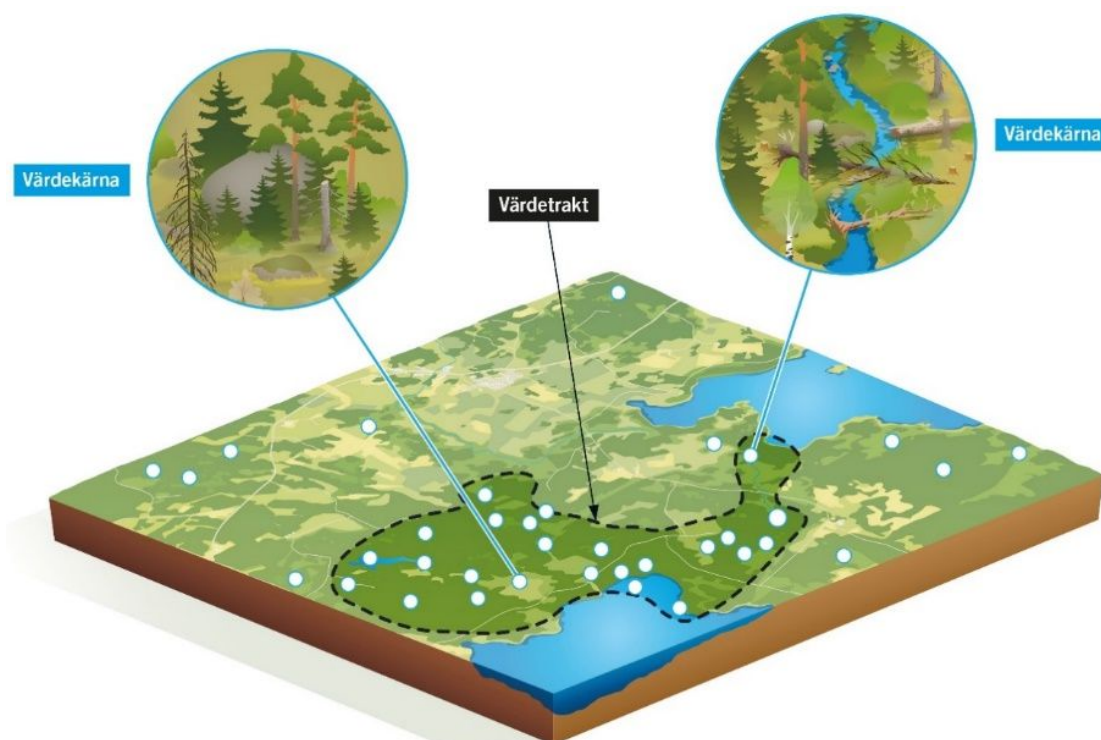
Egenspridning

En av de största spridningsvägarna för invasiva främmande arter är när arter sprider sig utan människans påverkan, så kallad egenspridning. Invasiva främmande arter har en stor potential att sprida sig och är ofta generalister, vilket innebär att de kan anpassa sig till olika livsmiljöer.

Insatser för att förbättra den gröna infrastrukturen kan tyvärr möjliggöra egenspridning av invasiva främmande arter. Till exempel kan naturvårdsinsatser som binder samman värdekärnor även förbättra spridningsmöjligheterna för invasiva främmande arter mellan dessa områden. Detta bör därför beaktas i insatsens planeringsskede, så att spridningsrisken hanteras innan naturvårdsinsatserna startar. Här kan Naturvårdsverkets sammanställning av metoder för utrotning och spridningsbegränsning av invasiva främmande arter som nämns ovan vara behjälplig. På artportalen.se⁵ finns också information om observationer av invasiva främmande arter som kan underlätta vid planeringen. Det är dock alltid en god idé att i förväg göra ett besök i fält för att undersöka eventuell förekomst av invasiva främmande arter på platsen.

⁴ <https://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhallet/miljoarbete-i-sverige/uppdelat-efter-omrade/naturvard/ias/Handlingsplan-spridningsvagor-invasiva-fr-arter.pdf>

⁵ <https://www.artportalen.se/>

Figur: En värdekärna är ett sammanhängande område med höga naturvärden. Områden med högre täthet av värdekärnor än vad som finns i det omgivande landskapet kallas för värdestrukt. En spridningslänk är ett område som binder samman värdekärnor, men som i sig inte behöver ha lika höga naturvärden.

Invasiva främmande arter har som redan nämnts stor spridningsförmåga. De ekologiska landskapsanalyser som har tagits fram inom arbetet med de regionala handlingsplanerna för grön infrastruktur⁶ har därför potential att utgöra underlag för prioritering av åtgärder, till exempel utrotningsåtgärder med syfte att hindra dessa arters egenspridning. För arter med stor spridning i hela eller delar av landet gäller andra åtgärder än utrotning, såsom populationsbegränsning och spridningsbegränsning. Naturvårdsverket föreslår att åtgärderna bör prioriteras i följande ordning:

1. områden som omfattas av områdesskydd
2. andra områden med höga naturvärden
3. bostads- och rekreationsområden
4. områden kopplade till de största spridningsvägarna
5. områden med risk för spridning till områden enligt punkterna 1-4
6. övriga områden där utrotning bedöms vara lämpligt

⁶ <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/arcgis/apps/MapSeries/index.html?appid=24cf35e88cd7423f9cd46d5a8b9e5620>

De landskapsanalyser som har tagits fram i arbetet med handlingsplaner för grön infrastruktur är möjliga att använda till prioriteringsordningen 1–6 ovan.

Spridningslänkar och värdekärnor utgör potentiella spridningsvägar för invasiva främmande arter. Vid förekomst av dessa arter inom en värdekärna eller spridningslänk bör dessa områden prioriteras, förutsatt att dessa områden bedöms ha potential som en möjlig spridningsväg.

Exempel på arter som kan spridas genom egenspridning: jättebalsamin, gul skunkalla, smal vattenpest, jätteloka, samt icke listade arter såsom sjögull och blomsterlupin.

Spridning via maskiner eller annan utrustning

Invasiva främmande arter kan oavsiktligt spridas vid exempelvis naturvårds- och skogsbruksinsatser, eller vid grävarbeten (till exempel vid fiberanslutning). I samband med förflyttning av redskap, maskiner och annan utrustning, till exempel slätterredskap och grävmaskiner, kan frön eller växtdelar spridas till nya områden eller öka spridningen inom samma lokal. Det är därför viktigt att utförare som exempelvis entreprenörer känner till riskerna och vet hur utrustningen ska rengöras för att undvika spridning.

Exempel på aktörer som riskerar att bidra till spridningen är entreprenörer, verksamhetsutövare inom exempelvis lantbruk och grävarbeten, skogsägare, skogsbolag samt skogsentreprenörer.

Exempel på arter som kan spridas via maskiner eller annan utrustning är: gul skunkalla, tromsöloka, jätteloka, parkslide/jätteslide, kabomba, samt icke listade arter såsom blomsterlupin och kanadensiskt gullris. Även vattenlevande arter som sjögull, smal vattenpest och kräftpest kan spridas när man flyttar båtar och fångstredskap mellan vattendrag.

Spridning under transport

Växter, växtdelar och jordmassor som forslas bort i samband med åtgärder mot invasiva främmande arter, kan under transport spridas över naturliga barriärer i landskapet. Växtdelarna ska därför alltid transporteras i väl förslutna säckar.

Ett säkert sätt att göra sig av med växtavfallet är genom förbränning. Många återvinningscentraler har också rutiner för hur de ska hantera växtavfallet och kan ta emot avfallet på ett säkert sätt. Mer information finns att läsa i

rapporten ”*Råd om hur du hindrar spridning av invasiva främmande arter i och från din trädgård*”⁷.

Exempel på aktörer som riskerar att bidra till spridningen är privata trädgårdsägare, verksamhetsutövare, entreprenörer, förvaltare av bland annat parker och andra grönytor, samt kommunala avfallsanläggningar.

Exempel på arter som riskerar att spridas genom felaktig hantering av avfallet är: gul skunkkalla, jättebalsamin, jätteloka, parkslide/jätteslide, smal vattenpest, kabomba, samt icke listade arter såsom blomsterlupin.

Anlagd vattenförbindelse

En vanlig spridningsväg för akvatiska arter är av människan anlagda vattenförbindelser som kan förbinda vatten som annars saknat kontakt. Anlagda vattenförbindelser avser oftast icke naturliga vattenvägar såsom kanaler och diken. Detta kan även omfatta ändringar i naturliga vattenvägar såsom borttagande av spridningshinder/vandringshinder i befintliga vattendrag, vilket kan leda till spridning av arter till platser som förut varit onåbara.

Anlagda vattenförbindelser som binder samman olika vattensystem, kan bidra till spridning över naturliga barriärer såsom vattendelare mellan olika avrinningsområden. Vattenförbindelser som anlagts i samband med exempelvis infrastrukturprojekt (tunnlar, vägtrummor) kan också underlätta spridning av invasiva främmande arter. Vid borttagning av spridningshinder/vandringshinder kan spridning av vattenlevande invasiva främmande arter ske, vilket alltid bör beaktas.

Exempel på aktörer och verksamheter som riskerar att bidra till spridningen är kanalbolag, infrastrukturprojekt (ofta genom Trafikverket), planerare av anlagda vattenvägar, energibolag, sjöfart, länsstyrelser och regioner.

Exempel på arter som kan spridas genom anlagda vattenförbindelser är: sjögull, kabomba, smal vattenpest, men även signalkräfta och svartmunnad smörbult.

⁷ <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-8803-3.pdf?pid=22226>